

Krónika – válogatás a levéltári élet híreiből

A Magyar Családtörténet-kutató Egyesület (MACSE) szavazásán Az **Év Kutatóhelye** címet 2017-ben az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára nyerte el „a családtörténeti kutatások érdekében végzett szakszerű és áldozatos munkájáért”. Az Egyesület a külföldi kutatóhelyek közül az Oross András vezette Bécsi Magyar Levéltári Kirendeltséget, az internetes szolgáltatások közül pedig az Országgyűlési Könyvtár által működtetett, Budapest Főváros Levéltára és az Arcanum Adatbázis Kft. közreműködésével létrehozott Hungaricana levéltári portált díjazta.

Idén márc. 14–16. között került sor az ICARUS nemzetközi levéltári szervezet rendezésében az immáron negyedik Horvátországi **ICARUS Napok** lebonyolítására. A program részét képező konferenciát ebben az esztendőben *Európai Levéltári Tájékp: Új horizontok felé törni* címmel hirdették meg. A rendezvényen a *Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár* munkatársai is képviseltették magukat, ahol digitalizálási tevékenységüket mutatták be.

Az elmúlt évtizedekben egyre nagyobb szerepet kapott a levéltárakban az őrzésükben álló iratanyag digitalizálásának feladata. Ezt a munkát az esetek zömében kiegészítette az online elérhetőség biztosításának igénye is. Az elmúlt esztendőkből egyre több nyilvános magánlevéltár is csatlakozott azok köréhez, akik rendelkeznek ilyen jellegű szolgáltatással. Március 19-én a **Pécsi Egyházmegyei Levéltár** is megindította **E-archivum** szolgáltatását, amely azóta két ütemben tovább bővült. Jelenleg mintegy 150 plébánia anyakönyvi állománya érhető el a felületen keresztül a kutatni vágyók számára. A feltöltött anyagok nem korlátozódnak csupán anyakönyvekre, hiszen a felületen megtekinthetőek protocollumok, egyházlátogatási jegyzőkönyvek, egykorú segédletek is.

Márciusban jelent meg **Budapest Főváros Levéltára** legújabb kiadványa *A budapesti hatalmi elit 1956 és 1989 között* címmel, amelyet az intézmény főosztályvezetője, Rácz Attila jegyez. Kutatásai fókuszában a fővárosi hatalmi elit beszerzése és kilépése, képzettsége, mobilitása áll. A rendelkezésre álló forrásokból kinyerhető információk alapján a pártvezetőket magán-

emberekként is igyekszik bemutatni a szerző. A fővárosi hatalmi elit tagjainak vizsgálata azért is rendkívül fontos, mivel egyrészt közvetve vagy közvetlenül az ország fővárosának társadalmi, gazdasági, kulturális életét irányították, másrészt az MSZMP KB és az MSZMP PB tagjai is jelentős részben közülük verbuválódtak.

A tavasz folyamán két jelentős megállapodást is kötött az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára. Március 27-én a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat vezetőjével, Kovács József altábornaggyal találkozott Cseh Gergő Bendegúz főigazgató. A felek megállapodást írtak alá, amelynek értelmében az **Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára** látja el a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat ÁSZTLtv.¹ szerint átadásra kerülő, maradandó értékű dokumentumai szakszerű tárolásának és megőrzésének feladatát. A két szerv közötti szakmai együttműködés megerősítése a továbbiakban is biztosítja az elmúlt rendszer katonai elhárító és hírszerző tevékenységének megismerését a jelen és a jövő kutatói számára. Május végén Vlagyimir Petrovics Taraszov, az Orosz Állami Katonai Levéltár vezetője járt Budapesten, hogy megkössék a két intézmény közötti együttműködési megállapodást. Ennek köszönhetően kerülhet sor a szovjet katonai és állambiztonsági egységek magyarországi tevékenységére vonatkozó források feltárására és jegyzékbe foglalására az Orosz Állami Katonai Levéltárban.

Az MNL és a **Nemzeti Emlékezet Bizottsága** együttműködésében 2017 során két angol nyelvű kötet is kiadásra került, melyeket közösen mutattak be április 4-én. Az első kötet, amelyet Majtényi György, Mikó Zsuzsanna és Szabó Csaba szerkesztettek, a *Spies, Lives and Eras – The Story of Erica Glaser Wallach and Noel H. Field* címet viseli. A kötet Noel H. Field, amerikai kommunista kém, és nevelt lánya, Erica Glaser Wallach, egykori Gulag-fogoly sorsának dokumentumaiból közöl válogatást. A dokumentumok érzékeltetik az egyik oldalon az elkötelezett kommunista életútját, saját személyisége feláldozásának mozzanatait, míg a másik oldalon a kommunista ideológiával szakító asszony történetét. Az egymást sok ponton keresztező szövegekből a hidegháború személyes sorsokra építő olvasata rajzolódik ki. A második kötetet *Gulag-Gupvi – The Soviet Captivity in Europe* címmel Kiss Réka és

¹ ÁSZTLtv.: az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára létrehozásáról szóló 2003. évi III. törvény

Simon István szerkesztette. Még 2015 novemberében rendeztek Budapesten nemzetközi konferenciát, amelyen az összesen 10 országból érkezett előadók átfogó képet nyújtottak a szovjet megszállás alá került kelet- és közép-európai országok lakosainak deportálásáról. Feltárták azokat az okokat és tényezőket, amelyek a deportálásokhoz vezettek, s a téma kutatói részletesen bemutatták azokat a körülményeket, amelyek között a deportáltak fogságuk idején, majd szabadulásukat követően éltek. A konferencián elhangzott előadások írott változatait tartalmazza a fenti kötet.

Reformáció 500+1. A protestantizmus Békés megyei története címmel nyílt kiállítás április 6-án az MNL Békés Megyei Levéltára központi épületében, Gyulán. A tárlat, amely a protestáns felekezetek fél évezredes működésének kulcsmozzanatait mutatja be a térségben, a reformáció emlékévként levéltári programsorozataihoz kapcsolódva, széles összefogás keretében, a levéltár mellett a megye múzeumainak és számos protestáns egyházközségének a közreműködésével születhetett meg. A kiállítás két részből tevődik össze. A folyosói kiállítótérben mintegy nyolcvan színes tablón keresztül ismerkedhet meg a látogató a protestantizmus Békés megyei történetének fontosabb eseményeivel, valamint a térség jelentősebb protestáns gyülekezeteivel és templomaival, a meghatározó személyiségek életútjával és a protestáns művelődés kiemelkedő helyi eseményeivel és intézményeivel. A tárlat második felében nyertek elhelyezést mindazok a tárgyi emlékek, amelyek a tablók ismertető anyagát még kézzelfoghatóbbá teszik és testközelbe hozzák. A kiállítás 2018 karácsonyáig tekinthető meg.

2018. április 17-én került sor a SI–HU Interreg pályázati támogatással megvalósuló *e-documenta Pannonica* címet viselő projekt nyilvános bemutatására Muraszombaton. A résztvevő partnerintézmények képviselői arról számoltak be, hogy milyen elképzelésekkel és célkitűzésekkel vágtak bele a közös munkába. Az MNL Vas Megyei Levéltára részéről Kóta Péter mutatta be azt az ambiciózus dokumentum-digitalizálási programot, amely a projekt eredményeképpen megkönnyíti majd a térség, illetve az érintett 124 település helytörténetének kutatását. A kitűzött célok megvalósítása érdekében április 18-án megvalósult az első jelentősebb, nagy értékű beruházás, amelyet az év folyamán további eszközbeszerzések követhetnek majd. Ezeknek köszönhetően az MNL Vas Megyei Levéltárában az ország egyik legjobb felszereltségű vidéki iratdigitalizáló műhelye jöhet létre.

A Fővárosi Közgyűlés 2018. április 25-én tartott ülésén újabb öt évre választotta meg Kenyeres Istvánt **Budapest Főváros Levéltára** főigazgatójának. Főigazgatói posztra benyújtott pályázatában összefoglalta Budapest Főváros Levéltára öt évre szóló szakmai fejlesztési koncepcióját, valamint az intézmény szervezeti működtetésére, humánerőforrás gazdálkodására és intézményi gazdálkodására vonatkozó programját. A koncepció meghatározó vezérfonala az a 21. századi modern levéltári szemlélet, miszerint a levéltár egy nyitott, szolgáltató intézmény, amely igyekszik – lehetőleg minél több területen – az állampolgárok hasznára lenni. Elképzelései között kiemelt hangsúlyt kap a levéltár digitalizálási stratégiája, ezen belül a nemzetközileg is jelentős elismerést szerzett *Budapest Időgép* internetes alkalmazás továbbfejlesztési terve. A koncepció aláhúzza a nemzetközi kapcsolatok fontosságát, amely biztosítja Budapest Főváros Levéltára pozicionálását az európai levéltári struktúrában. A koncepció fontos részét képezi azoknak az új lehetőségeknek és módszereknek a felvázolása, amelyekkel egyre szélesebb rétegek érhetőek el és kapcsolhatóak be a levéltári tevékenységekbe.

A **Magyar Nemzeti Levéltár** és a Libri Kiadó közös kiadásában jelent meg áprilisban a Kunt Gergely, L. Balogh Béni és Schmidt Anikó által szerkesztett *Trianon arcai. Naplók, visszaemlékezések, levelek* című kiadvány. A kötet korabeli naplók, visszaemlékezések és más személyes jellegű, többségükben eddig kiadatlan történelmi forrásokon keresztül mutatja be az I. világháború befejezését követő néhány esztendő időszak hatásait. A kötet legnagyobb érdeme, hogy egy alulnézeti vetületet kínál, ami újdonságnak számít a Trianonnal foglalkozó kutatások kapcsán. A források válogatásánál a szerzők odafigyeltek arra, hogy megvalósuljon a megfelelő társadalmi és földrajzi keresztmetszet, és bemutassák egy-két példán keresztül a nemzetiségiek véleményét is.

A Nemzetközi Könyvfesztivál keretében mutatták be a *Honukban otthontalanok – Tanulmányok az 1951. évi budapesti kitelepítések történetéből* című könyvet, amelyet Gyarmati György és Palasik Mária szerkesztett. A kötetben olvasható írások többsége nem a politikai indíttatású tisztogatást, illetve annak végrehajtását idézi fel, hanem csoportos és egyéni sorsmetszeteket elevenít meg mikrotörténeti illetve társadalomtörténeti megközelítésben. A kiszolgáltatottság és gúzsba-kötöttség nyomasztó terroruralma közepette kezdett életre kelni a közhatalmi szempontok szerint megbélyegzettek és

kiközösítettek társadalmi együttműködési rendszere. Erről a világról adnak tudósítást a kötetben található tanulmányok.

A Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltára évek óta komoly szakmai kapcsolatokat ápol a Besztercebányai Állami Levéltárral annak érdekében, hogy minél teljesebb mértékben feltárhatóvá váljon a történelmi Nógrád vármegye múltja. A szakmai együttműködés lényeges elemét képezi a hungarikakutatás. Ennek részeként az idei évben a Besztercebányai Állami Levéltárban őrzött nógrádi vonatkozású, eddig még fel nem tárt fondokat nézhették át az intézmény munkatársai. A feldolgozott anyagokról raktári jegyzék, illetve digitális másolat készült.

Mindig kiemelt jelentőséggel bírt a hazai történész szakma számára az iratmennyiségben viszonylag csekély számú középkori oklevelek minél szélesebb körű hozzáférhetővé tétele. Ennek kapcsán jelentős előrelépést tett az Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára. Megtörtént az intézmény Mohács előtti okleveleinek szabványos leírása integrált könyvtári rendszerükben és ezzel párhuzamosan elérhetővé vált az oklevelek digitalizált változata az egyetem EDIT névre hallgató intézményi repozitóriumában.

Az 1945 utáni politikai kormányiszervek dokumentumai és a pártiratok 2018. május 2-től ismét kutathatók az MNL Országos Levéltára Daróczi út 3. szám alatti új telephelyén. Kutatás – a szűk kapacitás miatt – csak előzetes időpontfoglalás alapján lehetséges. Időpont kiadására csak abban az esetben kerülhet sor, ha a kutató rendelkezik látogatói jeggyel és kutatási kérelemmel valamint adott le támogatói nyilatkozatot.

A CO:OP-projekt keretében a Magyar Nemzeti Levéltár „Kalandok a levéltárban” címmel még a tavalyi év nyarán hirdetett levéltár-pedagógiai programot. Ennek keretében a résztvevő iskolai csoportok megismerkedhettek a levéltárral mint intézménnyel, valamint az ott folyó sokrétű szakmai munkával. A levéltári látogatás után a csapatok egy-egy 5–7 perces, szabadon választott témájú és műfajú kisfilmet készítettek, amelyben összegezték a látogatások alkalmával szerzett benyomásaikat, tapasztalataikat. A szakmai zsűri döntése alapján május 5-én mutatták be azt az öt alkotást, amelyek a CO:OP-projekt horvátországi filmfesztiválján hazánkat képviselhetik.

Az idei esztendőben született meg az *Europeana Migration* nevű gyűjteménye, amelynek legfontosabb célkitűzése, hogy bemutassa, hogyan hatott a migráció a történelem során Európa kultúrájára és hétköznapjaira. 2018-ban ünnepeljük a Kulturális Örökség Európai Évét, ami a digitális kulturális örökségre mint az emberek mindennapi életének részére, és különösen mint a fiatalok és az idősek kiaknázatlan tanulási forrására helyezi a hangsúlyt. Az újonnan létrehozott gyűjtemény céljához csatlakozva május 10–11-e között a **Magyar Nemzeti Levéltár** gyűjtést szervezett, amelynek során arra kérték a lakosokat, hogy tegyék lehetővé a német kitelepítésekre, az 56-os forradalmat követő kivándorlásra, a szocializmus alatti disszidálásokra vonatkozó magánkézben lévő fényképeik, leveleik, naplóiuk vagy bármilyen egyéb kordokumentumaik helyben történő digitális feldolgozását.

A **Váci Püspöki és Káptalani Levéltár** új épületének átadására 2018. május 31-én került sor, rövid ünnepség keretében. A következő egy-másfél év feladata lesz az itt dolgozó levéltárosok számára, hogy ide szállítsák az egyházmegye eddig hét különböző helyen őrzött levéltári anyagát. Az új levéltári épület az egyik kanonoki ház hosszú udvarán, zöldmezős beruházásként épült. Alapjait még 2017 tavaszán tették le. Az egyemeletes épületben négy hatalmas raktár kapott helyet, kettő a földszinten, kettő az emeleten. Együtt képesek befogadni az egyházmegye jelenlegi levéltári anyagát, sőt az elkövetkező évek várható gyarapodását is. Emellett a földszinten 6 személy fogadására alkalmas kutatótermet, külön fertőzött anyag-raktárat, az emeleten levéltári dolgozószobákat alakítottak ki.

Májusban, az **Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában** mutatták be a Gyarmati György és Pihurik Judit által szerkesztett *Metszetek bolszevizmusról, sztálinizmusról* című tanulmánykötetet. A kötetben szereplő írások kiindulópontját az oroszországi kommunista hatalomátvétel képezi. A szerzők többsége annak későbbi, az orosz határokon túlnyúló expanziójára, illetve az adaptáció egy-egy speciális helyi jelenségére koncentrálnak. A hangsúly a sztálinizmus időszakára esik, mivel a szovjet modell a II. világháború után lett Kelet-Közép-Európában is rendszeralakító tényező. A kötet írásai nem hagyományos politikatörténeti feldolgozások, sokkal inkább a társadalmi megélés metszetei. Részben egyedi, részben egymással párbeszédbe elegyedő korszak-részletek.

Az **Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára és a Történelemtanárok Egylete** május végén közös kezdeményezést indított a rendszerváltozás időszakának, ezen belül is különösképpen az 1988-as országos tömegtüntetések és demonstrációk forrásainak feltárására, összegyűjtésére és bemutatására. A két szervezet közös, oktatási segédletként is használható honlapon, párhuzamosan kívánja közzétenni a fenti események korabeli forrásait, valamint az egyes demonstrációkkal kapcsolatos egykorú állambiztonsági iratokat. Várják mindazok jelentkezését, akik megmaradt írásos vagy képi emlékeiket szívesen megosztanák, hogy személyes visszaemlékezésekkel, esetleges tárgyi emlékek segítségével elevenedhessen meg a közös múlt eme meghatározó szakasza.

Az **MNL Békés Megyei Levéltára** kiadásában megjelent *Márki Sándor naplójának II. kötete*. Az 1893 és 1903 közötti időszakot felölelő mű Márki első kolozsvári évtizedéről ad képet. Az egyetem életében igen aktívan vett részt, sokat publikált, több kiadást megért tankönyveket írt és Kolozsvárra érkezése után egy-két évvel a város kulturális és társadalmi életének egyik legaktívabb szereplőjévé vált. Feljegyzései rögzítik az erdélyi egyetem legdinamikusabb fejlődést hozó korszakának eseményeit. Historiográfiai szempontból is fontos forrás Márki naplója, hiszen a korabeli magyar történettudomány szinte minden lényeges eseményéről írt, emellett feljegyzéseiből megismerhetőek a magyar történettudomány meghatározó alakjai. A bejegyzések azt is megmutatják, hogy a korszakban a történettudomány milyen szerepet játszott a nemzeti identitás formálásában. A szerző széles kapcsolatrendszeréből adódóan a feljegyzésekből kirajzolódnak a korabeli Kolozsvár, különösen a középosztály és a polgárság mindennapjai.

A **Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár** hosszú ideje tesz komoly erőfeszítéseket annak érdekében, hogy minél nagyobb mennyiségben váljanak elektronikus formában is hozzáférhetővé az általuk őrzött anyagok. Az elmúlt esztendőben arra is törekedtek, hogy az egykori, Trianon előtti főegyházmegye területéhez tartozó plébániák anyaga is kutathatóvá válhasson. A szerbiai állami levéltárakkal folytatott együttműködés eredményeként immáron több mint 100 000 oldalnyi anyag érhető el szolgáltatásukon keresztül a bácskai plébániák anyakönyvei közül.

Június 8–9. között a **Magyar Levéltárosok Egyesülete és Budapest Főváros Levéltára** második alkalommal rendezte meg a hagyományteremtő céllal elindított *Levéltári Pikniket*, a levéltárak országos seregszemléjét. A kétnapos rendezvényen az ország számos levéltára és közgyűjteménye kapott lehetőséget arra, hogy bemutatkozzon a nagyközönségnek Budapest Főváros Levéltára udvarán, ahol a kiállító intézmények standjai mellett színes programok is várták a látogatókat. A rendezvény folyamán többek között tárlatvezetésen, levéltári sétán, intézménybemutatón, levéltár-pedagógiai foglalkozáson vehettek részt az érdeklődők. A szervezők gondoltak a kisebb korosztályra is, számukra is változatos programokkal készültek. Esténként táncház és koncert gondoskodott a jó hangulatról.

Gyakori problémát jelent a levéltári munka során, hogy a különböző közigazgatási szinteken tevékenykedő, egykor meghatározó személyekről nincs fellelhető képi vagy fényképes ábrázolás. Szomorú tapasztalat, hogy a közgyűjteményekben néha még egy-egy megyei alispán, városi polgármester, tanácselnök, pártelnök vagy országgyűlési képviselő arcképe sem lelhető fel. Épp ezért fordul felhívásával az **MNL Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára** mindazokhoz, akik a megye területére vonatkozóan ilyen tárgyi emlékekkel rendelkeznek, hogy akár eredetiben, akár elektronikus másolatban bocsássák rendelkezésükre magánkézben lévő történeti értékeiket. A cél a múlt összes érintett korszakának lehetőleg pártatlan bemutatása, ezért egyaránt várják a dualizmus, a Horthy-, a nyilas és a kommunista rendszerek politikai és közigazgatási vezetőinek képi ábrázolásait. Az intézmény vállalja az elektronikus másolatok elkészítését, sőt akár az eredeti példányok megőrzését is.

Világi Dávid